

ПОЈАМ И КЛАСИФИКАЦИЈА ОПЕРАЦИЈА

Генерал-мајор проф. др *Митар Ковач*

Физиономија савременог рата и оружане борбе знатно је промењена тако да је и теорија операција подложна значајним и интензивним променама. Те промене се првенствено односе на садржај и обим појма операције и на његову класификацију. Развој праксе био је толико интензиван да се са великом поузданошћу може тврдити да је у многим елементима она непосредно утицала на промене у доктринарним исказима, а затим и на теорију операција.

Теорија операција превазишла је искључиво војне оквире, јер се у планирању, припреми и извођењу операција ангажују многи подсистеми државе и агенције, од чије успешности ангажовања зависи могућност остварења дефинисаних циљева. У чланку је, на основу нових сазнања, редефинисан појам операције и реализована класификација, на основу низа критеријума који су релевантни за теоријски и примењени аспект операција.

*Аутор ради у Управи за планирање и развој

Од појаве првих структурних и функционалних елемената, који су наговештавали настанак операције, па до њеног конституисања и афирмације у Првом светском рату, прошао је дуг период. У ратним сукобима операција је постепено добијала основне садржаје и све више постајала устаљена форма припреме, организовања и ангажовања оружане снаге у борбеним дејствима. Она је постала основно средство опште стратегије и

војне стратегије за остваривање циљева у миру, рату и оружаном борби.

Са развојем физиономије рата и оружане борбе, у појмовном смислу, мењала су се и сва битна обележја операција. Садржај и обим појма операције поступно су се мењали у складу са променом организације војски и нивоом њихове опремљености, односно са нивоом повећања борбених могућности јединица. Тако данас операције показују све значајнији и ин-

Из архива МЦ „ОДБРАНА“

тензивнији тренд промена, првенствено у државама и војскама које су у стању да на ваљан начин разумеју и схвате суштинске промене деловања екстерних и интерних чинилаца на садржај и обим тог појма.

Операција, као облик припреме и извођења борбених дејстава, у досадашњем развоју показала је виталност, кроз способност да обухвати квалитативно нове садржаје који су производ развоја борбених средстава и опреме, начина ангажовања снага у оружаног борби и ангажовања државних подсистема који не припадају оружаног снагама, као и невладиног организација и агенција. На тај начин операција све више постаје начин и ниво ангажовања снага у сукобу, који нема само војно или борбено, односно оружаног обележје.

Да би се појам операције редефинисао, потребно је извршити анализу сазнања о настанку и развоју, како би се на основу тих сазнања редефинисао садржај и обим појма, идентификовали критеријуми и реализовала класификација.

Настанак и развој

У почетним теоријским разматрањима, појам операција коришћен је за означавање *покрета* војске ка просторији извођења битке у периоду увођења магациноског снабдевања крајем шеснаестог и почетком седамнаестог века. У делима Жоминија, Молткеа, Шлифена и других војних теоретичара термин операција користио се за означавање рејона прикупљања на битачној просторији, али још увек није обухватао и садржај појма битка. Руски војни теоретичари Тријандафилов и Свећин појам операције проширили су кроз синтагму „дубока операција“, тридесетих година двадесетог века, тако што су поред покрета, развоја снага, обухватили и сам ток извођења борбених дејстава. Тако дефинисан садржај и обим појма операције није обухватао све елементе које данас садржи.

Потпуније дефинисање појма операције дао је пољски војни теоретичар Мосор, описујући борбена дејства на више праваца у функцији достизања јединственог циља помоћу неколико групација војске различите јачине. Зато се може рећи да је тај почетни квалитативно нови теоријски оквир послужио као ваљано сазнање за даље теоријско заснивање појма операције.

Настанак и развој операције, као и свих других облика борбених дејстава, био је усло-

вљен деловањем бројних друштвено-историјских, економских, војних и других чинилаца, а пре свега снажним развојем технологије, техничког фактора и стварањем масовних војски које су организоване и припремане да могу да воде дуготрајна борбена дејства на знатно већем простору.

Интензиван развој производних снага крајем осамнаестог и почетком деветнаестог века, а посебно нових индустријских грана као што су машиноградња, хемијска индустрија и нове технологије, изграђене су основне претпоставке за убрзани развој и јачање материјално-техничке основе за промену физиономије борбених дејстава и оружаног борбе. То је омогућило стварање масовних војски и њихово стално структурно и функционално јачање. Масовне војске биле су посебно заступљене у најразвијенијим државама Европе.¹ Такво стање је условило потребу промене начина решавања питања њиховог ангажовања у рату и оружаног борби.

Из архива МЦ „ОДБРАНА“

¹ Почетком Првог светског рата Русија је имала 5.460.000, Француска 3.780.000, Немачка 3.822.000 и Аустрија 2.300.000 људи под оружјем.

Са становишта значајности утицаја на процес конституисања и обликовања операције посебан утицај испољили су следећи чиниоци: (1) физиономија рата и оружане борбе, (2) стратегије и доктрине развијених држава, (3) војногеографске карактеристике ратишта, (4) развој нових технологија, оружја и војне опреме, (5) величина и организација војски, (6) начела припреме и ангажовања војски и (7) професионализација војски и мултидимензионалност сукобљавања снага.

У теоријским анализама фактора који утичу на процес оружане борбе присутна су различита организациона решења материјалне и људске компоненте, односно квалитативних и квантитативних својстава оружаних снага или јединица тактичког, оперативног и стратегијског нивоа.²

У току историјског развоја појма операције била је присутна тежња ка профилисању складног односа „циља“ и „снаге“ ради што веће економије снага. Вештином у оружаној бор-

би постиже се економија снага. За економију Фош каже: „То је вештина бацања свих својих средстава, у извесном тренутку, на извесну тачку и употреба свих својих трупа на тој тачки“. Да би се то постигло неопходно је ваљано проценити непријатеља. Пошто се непријатељева војска или јединице тешко могу проценити у свим битним елементима и питањима, тежиште процене било је на материјалној снази, квантитативним показатељима и познавању основних начела и начина дејства непријатеља. У оружаној борби неопходно је непрекидно водити рачуна о непријатељу, да би се успешније предвидео ток сукоба и извојевала победа. „Што је непријатељ енергичнији и проицљивији то је теже предвидети даљи ток догађања“.³

² „У рату, човјечја воља представља оно што се не може мерити, манифестује се у отпору, а сама зависи од тактике“. Лидел Харт, *Модерни рат*, Београд, 1937.

³ Н.М.Тухачевски, *Изабрана дела* (I део), 1957.

У функцији што бржег и економичнијег достизања циља операције су се припремале тако да се изводе у континуитету, сагласно дефинисаним плановима операција. „За састављање планова и руковођење операцијом неопходно је добро познавати распоред, састав, јачину и дејства противника“.⁴ Осим таквог приступа, било је заговорника реализовања покушаја дубљег проницања у суштину непријатељеве борбене моћи, пре и у току оружаног сукоба, на основу односа „снаге, изненађења и покретљивости“.⁵ Повећано учешће оружја веће

⁴ Исто.

⁵ Лидел Харт је заговарао такав приступ у делу *Модерни рат*, залажући се за потребу сазнавања „психолошке и механичке“ природе изненађења, као и његове „техничке подлоге“. При анализи врста оружја и њихове ефикасности у оружаног борби са аспекта изненађења, он је у авиону видео такво оружје. „Аероплан, тај нови коњаник на шаховској ратној табли, пришао је у помоћ пионима и топовима“. Лидел Харт, *Модерни рат*, Београд, 1937.

⁶ „Механизацију стварно можемо сматрати као војнички еквивалент релативитета. Због ње се мењају досадашњи термини о времену и простору“. Исто.

⁷ „Брзина и изненађење нису само рођаци, већ и близанци“. Па ипак је често и незнатно повећање маршевске брзине имало далекосежне последице; њима су отпочињала најизраженија раздобља светске историје.

покретљивости, односно боља динамичка отпорност и маневарске могућности кроз „механизацију“ „моторизацију“ и „ваздушну покретљивост“ утицале су на потребу другачијег односа према садржају већине појмова у оружаног борби, како у домену теорије, тако и у домену праксе.⁶ Такав тренд задржан је до данашњих дана, а предвиђа се да ће бити заступљен и у наредним ратовима и оружаним сукобима.

Брзина реализовања различитих активности и дејстава у оружаног борби све је више утицала на ток и исход свих врста операција. Пошто је то „релативно невидљива категорија“, односно није је могуће унапред прецизно материјално квантификовати, јер испољава накнадне ефекте, војске са застарелим доктринарним гледиштима нису довољно уочавале њен значај у структурном и функционалном смислу. Та неспособност и стање „војничког духа“, у појединим земљама Европе и света, омогућиле су немачки „муњевити рат“ и „тријумф маневра“. Уочавање значаја маневра, у складу са могућностима оружја и технике, одражавало се на реализовање свих форми кретања, маневра у оружаног борби, груписање снага, динамику оружане борбе, изненађење и сл.⁷

Снимио: Д. Атлагић

Онај ко је у теорији ратне вештине придавао више значаја брзини у оружаном борби и операцијама успевао је у пракси да, при приближно истом односу снага, изађе као победник, јер је био покретљивији, брже концентрисао и дисперзовао снаге, брже нападао, успешније прегруписавао снаге у одбрани, једноставно „брже је мислио“ и био способнији да изненади. Уочавање значаја брзине у оружаном борби утицало је на модификације оружја и опреме, као и на развој осталих садржаја и облика борбених дејстава. Различито схватање значаја брзине у оружаном сукобу резултирало је различитим доктринарним ставовима и различитим садржајем војних доктрина у погледу организације војске, њене припреме и ангажовања у оружаном борби.⁸

Промене у оружаном борби биле су континуиране и у свим садржајима су се рефлектовале на поимање и практиковање у домену операције кроз производњу и употребу новог оружја и опреме и новине у методу припреме, организовања и извођења операција.

Методи „борбе, победа и пораза“ зависе од материјалних (економских) услова. „Планирана операција треба бити прорачуната и материјално обезбеђена“.⁹ Кроз историју операција посебно

Из збирке Војног музеја

но је истицана зависност начина вођења рата, припреме и извођења операција од *квалитета људи и средстава у оружаном борби*.

Развој операције у домену теорије и праксе, кроз историју, могуће је сагледати, анализирати и истраживати преко: (1) метода или начина „припреме, организовања и извођења операција“; (2) промена састава, бројности, оружја и опреме јединица;¹⁰ (3) развоја производње за потребе логистике снага у операцијама;¹¹ (4) противречности између новог оружја, његове употребе у оружаном борби и старих метода припреме и извођења операција и (5) субјективног утицаја војне мисли војсковођа на припрему, ток и исход операција, у теоријском и практичном погледу.

Анализом теоријског фонда војних наука може се запазити да се „нови садржаји опера-

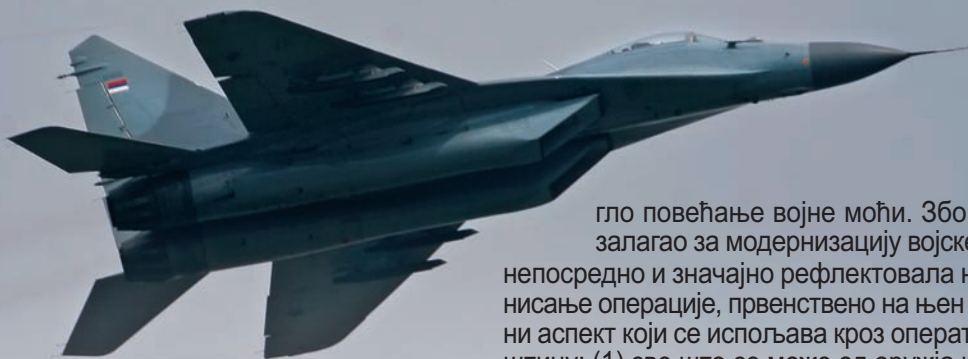

⁸ „Анализа нам показује да, независно од равнотеже у материјалној снази, изгледи на успех првенствено зависе од односа између снаге и простора – између величине расположивих снага и ширине простора кога бранилац треба да поседне и држи“. Лидел Харт, *Револуција ратовања, Војно дело*, 1957.

⁹ Н. М. Тухачевски, *Изабрана дела* (I део).

¹⁰ Џон Чизом: „Преобликовање светског поретка“ - Технологије се крећу различитим брзинама, у складу са својим физичким потенцијалом за напредовање и економском користи коју овај напредак може донети. *Информативни билтен превода*, Београд, 1998-2000.

¹¹ Патрик Дулин: „Слабе тачке логистике у будућности“ – Трећа бреша слабости отвара се за време исцрпљујућих ратова, као што је био Вијетнамски рат. И у овом случају, као и у претходним, продужено трајање операција пружа непријатељу прилику за напад и подривање система логистичке подршке. Кључни закључак који из свега овога треба да се изведе јесте да ће опасност по логистику САД у будућности бити, вероватно, утолико већа уколико се трајање операције продужује. *Информативни билтен превода*, Београд, 1998-2000.

ција“ нису појављивали и развијали хаотично. Напротив, ти процеси били су последица одређених правилности и закономерности у оружаног борби.

На основу претходне анализе теоријског фонда ратне вештине може се закључити да војна мисао није правила јасну разлику између рата, оружане борбе и борбених дејстава. Због тога су поистовећивани нивои („облици“) њиховог дешавања. То је посебно карактеристично за операцију.¹²

Уочавањем тренда ширења простора оружаног сукобљавања битка је изгубила дотадашња класична обележја у теоријском и практичном погледу. Пријашње „генералне битке“, које су битно утицале на исход оружаног сукоба и ратова, постале су „редовне“ и бројне и реализоване су у низу кроз операције сукобљених војски и јединица. На промене у физиономији операција на копну нарочито је утицао развој тенкова, оклопних транспортера, авиона и противоклопних оруђа. Тим променама у операцијама на копну претходиле су промене у организацијско-формацијској структури јединица оперативног нивоа и промене у војним доктринама.

Формирање родовских јединица и јединица служби за реализовање различитих функција борбених дејстава утицало је на повећање бројног стања војски и усложњавање процеса припреме и њеног ангажовања.

Структура војски које су ушле у рат постепено се мењала, при чему је већина војски прихватила став да њихова организација треба да буде усклађена са мисијама и задацима, који јој се постављају. У правилностима и тенденцијама развоја операција Харт је видео начин за на-

гло повећање војне моћи. Због тога се залагао за модернизацију војске, која се непосредно и значајно рефлектовала на дефинисање операције, првенствено на њен практични аспект који се испољава кроз оперативну вештину: (1) све што се може од оружја и јединица треба „моторизовати“ и „механизовати“, од митраљеза па до „борних кола“; (2) пешадија да води „блиску борбу“, а „борна кола“ да буду основна маневарска снага; (3) артиљерију „попети“ на оклоп, а тешку моторизовати; (4) противавионску артиљерију опремити што моћнијом „рачунским справама“ за гађање авиона на што већој даљини и при различитим угловима; (5) авион и тенк треба да представљају „стожер интеграције“ војне моћи; (6) митраљез је носилац одбрамбене стабилности, а авион офанзивне моћи; (7) авион треба да има вишенаменску улогу (дејство, извиђање, транспорт); (8) механизацијом војске убрзава се кретање трупа, маневар у борбеним дејствима, уз повећање заштите људства; (9) ради умањења значаја водених препрека у оружаног борби потребно је производити „тенко-амфибију“; (10) механизацијом војске са мањим бројем људства постиже се већа ефикасност у борби; (11) ново оружје треба да буде употребљавано вешто; (12) увођење новог оружја захтева преиспитивање његовог утицаја на стратегију и тактички ниво командовања; (13) развој новог оружја омогућиће напредак у механици и науци; (14) механизација војске утиче на појачано „морално дејство“ против снага непријатеља; (15) механизација војске изазваће брз развој противтенковских средстава; (16) механизација војске не подразумева потпун нестанак пешадије;¹³ (17) пешадијске масе треба заменити „елитном пешадијом“ која треба да буде што више моторизована; (18) проблем модернизације војске условљен је и „духовним проблемима“; (19) „физичка“ покретљивост војске утиче и на повећање њене „духовне“ покретљивости; (20) осим тенкова неопходно је производити мноштво малих борних кола (двоседа различите намене), као нпр. „оклопљени гмизавци“ за лаке митраљезе; (21) револуција у оружју је само један аспект револуције у ратовању; (22) развој противтенковског оружја утиче на „ефикасност дефанзивне тактике“; (23) развој авиона још више ће утицати на „различито поимање односа простора и снаге као и густине и брзине“; (24) авијација јесте моћна, али никада неће моћи сама у потпуности

¹² „Специфичан садржај рата представља борбена делатност војске – бој, операција, битка. Општи циљ боја, операције, битке, састоји се у томе, да се путем уништења живе силе и борбене технике непријатеља он примора да прекине отпор (...) Основа средстава за вођење боја су ватра и покрет – напад (противнапад); операције – оперативни маневар (противманевар) и удар (противудар), битке нападна и одбрамбена операција“. Гледишта неких совјетских писаца, ВИЗ, Београд, 1953.

¹³ Види шире, Лидел Харт, Модерни рат.

„остварити коначни циљ“ оружане борбе; (25) недостатак прецизног дејства авиона представља повратак на „варварски“ начин ратовања; (26) повећањем разорног дејства новог оружја „храброст, вештина и патриотизам постају без вредности“; (27) „ратно искуство нас учи да се ниједно ново оружје не показује онолико убиствено у пракси као што изгледа у теорији“; (28) развојем оружја у будућности тежиће се смањивању жртава и разарања у оружаном борби кроз развијање способности „брзе парализе противника“; (29) развој оружја треба да прати развој средстава за транспорт, и (30) „механизацију стварно можемо сматрати као војнички еквивалент релативитета, због ње се мењају досадашњи термини о времену и простору“.¹⁴

Због разумевања суштине тенденција развоја чинилаца који пресудно утичу на организацију, припрему и ангажовање војске, а самим тим и оперативних јединица, дела Лидела Харта су у многим ставовима остала трајно актуелна, јер су утврђене и доказане многе правилности и закономерности војних сукоба, а и сукобљавања уопште. У научном смислу, она и даље представљају полазну основу за многа доктринарна решења и визије развоја војски на Западу, а и у многим другим државама савременог света. Данас се, у складу са технолошким достигнућима и карактеристикама наоружања и војне опреме, примењују креативна достигну-

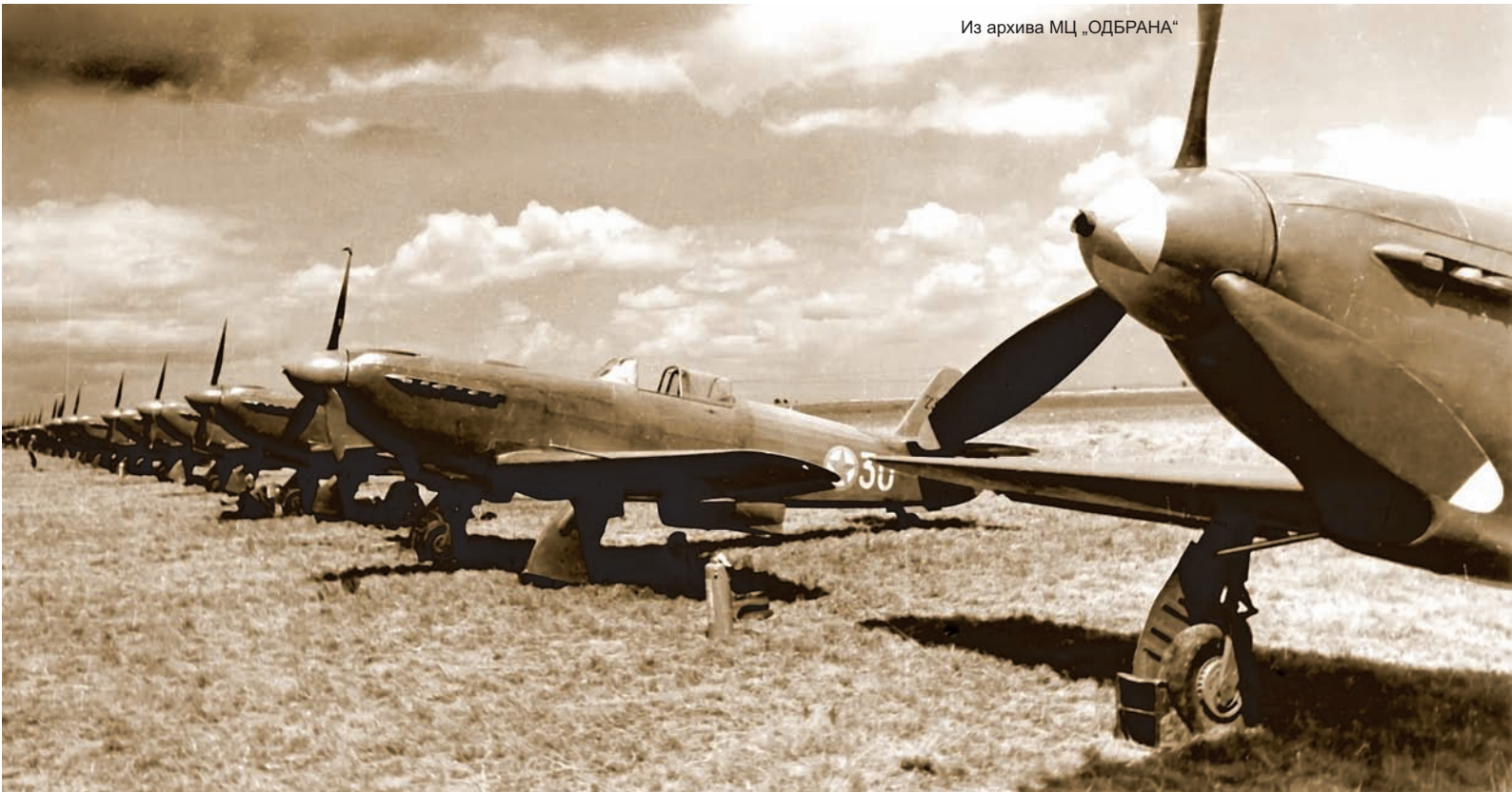
ћа класика војне мисли двадесетог века, јер су та сазнања у теоријском смислу остала до сада непревазиђена. Данас се више ради о оперативној доградњи и разради фундаменталних поставки због промена које су условљене технологијом и социолошким променама у савременом друштву у односу на сукобе, ратове и војну делатност уопште.

На промене оперативног борбеног распореда утицало је мноштво фактора са различитим интензитетом и значајношћу: развој војне мисли; механизација и „моторизација“ војске; развој авијације; повећање ватрене моћи јединица; развој средстава за везу и извиђање; повећање маневарских могућности и покретљивости снага; промене у војним доктринама и слично.

Ширина и дубина оперативног борбеног распореда снага, на свим нивоима командовања, у одбрани и нападу, повећавана је са повећањем простора покретљивости и брзине дејстава у оружаном борби. Кроз организацију јединица присутна је тенденција интеграције различитих родовских функција на што нижем нивоу организационог здруживања. Различитости у борбеном распореду биле су више изражене на оперативно-стратегијском него на тактичком нивоу командовања.

¹⁴ Лидел Харт, *Модерни рат*.

Из архива МЦ „ОДБРАНА“

Борбени распоред видовских, родовских и здружених јединица карактерисало је: увођење нових елемената борбеног распореда; повећање рејона и зона операција; дисперзије снага на већој дубини у одбрани и нападу; формирање ватрених, противтенковских и противавионских група; формирање брзопокретних елемената (ваздушних десаната); увођење резерви родовских и здружених јединица. Специфичности оперативног борбеног распореда јединица ратног ваздухопловства и ратне морнарице биле су условљене амбијентом и тактичко-техничким карактеристикама оружја и опреме.

Искуства из локалних и грађанских ратова у припреми и извођењу операција уопштавана су и, на различит начин, утицала су на промене метода припреме и извођења операција. Оклопне јединице и авијација и даље представљају офанзивну снагу у операцијама. Совјетска војна мисао је највише третирао извођење операција и проблем оператике у условима масовне употребе оклопних, ваздухопловних и ваздушнодесантних снага, па је и суштина метода напада на оперативном нивоу била заснована на „дубоким продорима“ у зону одбране непријатеља.

Други светски рат афирмисао је нападне операције као основни и одлучујући облик бор-

бених дејстава. Квалитативна својства људског фактора, повећана употреба оружја и опреме, бржи утрошак материјалних ресурса, као и могућност маневра снагама и средствима на већем простору утицали су на промене у групирању снага, оперативном борбеном распореду и начину извођења нападах операција. Такав тренд остао је и даље актуелан крајем двадесетог и почетком двадесет првог века, што се нарочито испољило у почетном периоду рата у Ираку и Авганистану, као и рата у Грузији.

Извођење операција кроз историју прилагођавано је конкретним просторним, временским и борбеним условима. Превласт у ваздушном простору све више је постајала услов за извођење нападах операција већих размера, првенствено моторизованим, механизованим и оклопним јединицама. Карактеристике авиона, посебно радијус дејства, оружја и убојних средстава омогућавале су деловање на већој оперативној дубини иза линије фронта, заштиту сопствених снага и брзо преношење тежишта у нападу са једног на други правац. Темпо напада, методе остваривања надмоћи, ширина и дубина зоне операција мењали су се континуирано.

Развој операције после Другог светског рата може се анализирати сличним поступком, с тим што је неопходно имати у виду да је веома

Снимио: Г. Станковић

тешко изводити генерализације на нивоу правилности, јер су борбена дејства у локалним ратовима претежно извођена по доктринарним решењима која, у основи, почивају на суштинским поставкама развијенијих држава и војски. Са порастом садржаја и обима промена у карактеристикама нових оруђа и опреме мале и средње развијене државе биле су све мање у стању да прате тај темпо промена и примене нових врста оруђа и опреме, као резултат нових технологија.

На тај начин јаз између нивоа опремљености војски новим оружјем постајао је све већи. Генерацијска разлика у софистицираности оруђа, оруђа и опреме постала је монопол развијених, а тиме често и ненадокнадив хендикеп за друге неразвијене државе. Та значајна разлика у опремљености војски и проширење садржаја и обима појмова рат и оружана борба непосредно утиче на теоријски и практични аспект појма операција.

Без даље детаљније анализе актуелних сазнања и доктринарних решења о операцијама могуће је сагледати њихову физиономију кроз тенденције развоја у оружју и опреми, као и новине у доктринарним опредељењима у вези са планирањем, припремом и извођењем операција.

Основне карактеристике савремених операција су: (1) коришћење високософистицираног оружја и опреме, ради постизања што веће надмоћи над непријатељем и остварења дефинисаних циљева; (2) наношење удара по читавој дубини непријатељевог распореда; (3) селективно наношење удара не само по оружаним снагама непријатеља већ и по његовим најважнијим привредним и инфраструктурним објектима, који имају непосредан и значајан утицај на ток и исход сукоба; (4) растреситост распореда снага у операцији; (5) повећање брзине извођења операција; (6) усклађеност дејства снага у операцијама; (7) организација

садејства видовских, родовских и специјалних јединица; (8) економија снага у операцији; (9) висока активност јединица и непрекидност извођења борбених дејстава; и (10) чести маневри снагама.

На основу генезе сазнања о развоју операција у теоријском и практичном погледу може се доћи до што прецизније дефиниције тог појма, која ће, по обиму и садржају, одговарати актуелним потребама и бити у складу са тенденцијама развоја те појаве.

Дефинисање појма

Мада није дао потпуну дефиницију операције, Мосор је још 1938. године у делу *Оператика* поставио теоријске основе за потпуније појмовно одређење операције, истичући: „Овде се не ради о организацији краткотрајне борбе изведене на једном правцу, већ о усклађивању неколико борби, односно низа борби од неколи-

Снимис: З. Перге

ко дана, изведених засебно на неколико праваца, често врло удаљених међусобно. Та комбинација дејстава по више праваца ка једном циљу помоћу неколико групација разне јачине и састава представља основну одлику операције¹⁵. Елементи дефиниције су у складу са тадашњом организацијом војски и физиономијом оружане борбе.

У *Ратној служби ЈНА*, из 1964. године, операција је дефинисана као: „... скуп бојева, борби и других борбених дејстава која се изводе по јединственој замисли и плану ради постизања оперативног или стратегијског циља. У операцији се комбинују и преплићу разноврсна борбена дејства: напад, одбрана, гоњење, одступање, маршевање и сл., која су у датој ситуацији најцелисходнија и усмерена су на постизање циља операције. Она се изводе повезано по циљу и времену, одвојено по простору, како по дубини, фронту и позадини, тако и по ширини – на једном или више праваца“¹⁶.

Овој дефиницији могло би се много тога приговорити, почев од непрецизности термина и синтагми које се користе у њој, па до дискутабилности елемената дефиниције. Дефиниција је приказана у анализи више ради могућности компарације сазнања у различитом времену и код различитих држава и аутора, а не због њене вредности и сазнајне моћи. Јасно је препознатљив проблем неразликовања нивоа борбених дејстава и оружане борбе, као и нижеродних појмова у оквиру тих категорија.

Совјетски генерал Арушањин дефинише операцију као: „... низ нуклеарних удара, бојева, судара као и маневара који се остварују заједничким напорима здружених оперативних јединица различитих видова оружане силе, усмерених јединственом замисли ка постизању оперативног или стратегијског циља“¹⁷.

У *Војној енциклопедији* операција се дефинише као: „... целокупност упоредних (једновременних) и узастопних дејстава која се изводе координирано и организовано по јединственој замисли и плану на јединственом простору (територији, акваторији) и у одређеном времену - раздобљу ради постизања оперативних или стратегијских циљева... Операције

су најсложеније и често највиши облик борбених дејстава; изводе их обично здружене формације већег састава (армија, група армија, фронтови и др.), а у одређеним условима и мање снаге – групе бригада и дивизија када се таквом акцијом постижу оперативни циљеви“¹⁸.

Душан Вишњић дефинише операцију као: „... највишу конкретну форму оружане борбе, најкомплекснију категорију сукоба снага (дела) зарађених страна, мултимедијски, дисконтинуелни процес (појава) више једновременних и узастопних бојева и безброј борби, покрета и других борбених радњи и делатности осталих субјеката оружане борбе, обострано планираних и изведених у условима недовољног познавања противника чијим исходом победници стичу, а побеђени губе стратегијске, оперативне или тактичке предности у даљем вођењу ратних дејстава“¹⁹. У овој дефиницији такође је присутан проблем поистовећивања нивоа оружане борбе и борбених дејстава, као различитих категорија, као и проблем непрецизне терминологије, која је била израз тадашњег стратешког и доктринарног концепта, као и нивоа изграђености језика и стила матичних војних наука.

Семјонов, користећи синтагму „ратна операција“²⁰, под операцијом подразумева трајање борбених дејстава оперативних јединица, састављених од различитих видовских јединица које изводе низ једновременних и узастопних битака и крупних бојева којима се постиже одређени оперативни циљ. У закључним разматрањима Семјонов „савремену операцију“ дефинише као: „...организовану целину различитих борбених дејстава, обједињених јединственом замисли, која изводе јединице једног вида или неколико видова оружаних снага ради постизања оперативног или стратегијског циља“²¹. У истом делу аутор је покушао и да дефинише границе операције, наводећи да на њих утиче мноштво чинилаца, при чему међу основне убраја: „...квантитет оружаних снага намењених за извођење операције, циљ и објекат дејства, замах у простору и времену и резултате“.

Операција, у смислу ангажовања оружаних снага, јесте један од централних појмова теорије ратне вештине и војних наука западних земаља.²² Једна од дефиниција операције дата је у приручнику *Заједничка начела борбених дејстава оружаних снага НАТО*, при чему се истиче да је операција „...процес вођења борбе који се остварује извођењем напада, одбране и дејстава успоравања са циљем да се изврши задатак. Она укључује кретање, маневар и логистичко обезбеђење снага“²³.

На основу анализе сазнања о појму операције и презентованих дефиниција утврђени

¹⁵ С.Мосор, *Оператика*, ВИЗ, Београд, 1962.

¹⁶ *Ратна служба ЈНА*, 1964.

¹⁷ *Војна мисао* (Военаја мисл), број 3/1961.

¹⁸ *Војна енциклопедија*, том VI.

¹⁹ Д.Вишњић: „О појму операције и његовој дефиницији“, *Војно дело* 4/80.

²⁰ Семјонов; *Развој совјетске оперативне вештине*.

²¹ *Исто*, стр. 387.

²² Увођење оперативног нивоа ангажовања оружаних снага, у новије време, приписује се генералу Дон Стерију, бившем команданту TRADOC-а, са почетка 80-их година.

²³ Нинковић Јово, *наведено дело*.

Снимио: Д. Аглагић

су следећи парцијални закључци: (1) операције су циљне – сврсисходне радње; (2) ти процеси, у савременим условима, одликују се неким заједничким карактеристикама (садржај, структура, борбена моћ снага, ток операције, покретљивост снага и др.); (3) операције су облик припреме, организовања и ангажовања снага у борбеним дејствима; (4) изводе их видовске, родовске и здружене јединице, самостално и уз учешће других делова оружаних снага, система безбедности, државних и међу-

народних институција; (5) у операцији се по јединственој замисли и плану обједињавају борбене (оружане) и неборбене (неоружане) активности; (6) војна доктрина даје основна усмерења за припрему и извођење операција; (7) по карактеристикама циља и нивоа ангажовања снага разликују се нивои тих процеса – стратегијски, оперативни и тактички.

Суштинско значење операције као категорије, дакле оно што она објективно јесте, сагледава се и разматра различито и зависи не

само од степена развијености теорије операција већ и од доктринарних гледања на њен значај и функцију, у одређеној војсци и држави.

У односу на традиционално поимање операције на Истоку и Западу веома је битно направити јасну разлику преко односа и садржаја појмова битка и рат. У теорији оператике појам „битка“ различито је дефинисан, али је претежно прихваћан као виши или највиши ниво сукоба у рату или највиши ниво „оружане борбе“ или „борбе“.²⁴ Класификација битке реализована је према различитим критеријумима. То су: (1) критеријум простора („амбијента“); (2) критеријум „периода рата“ (оружане борбе); (3) критеријум начина извођења (на фронту, у сусрету, у окружењу...); (4) критеријум достигнутог циља и (5) критеријум претежне заступљености или утицаја оружја на ток и исход битке.

У ратној вештини на Западу битка је прихваћана, у теоријском погледу, традиционално као највиши ниво борбе (оружаног сукоба) у рату. Новине које су се јављале у оружаног борби само су утицале на промену схватања о потреби уношења извесних промена у теорији и пракси „припреме и реализовања“ битке. Динамичан и значајан обим квантитативних и квалитативних промена у оружаног борби условио је потребу преиспитивања постојећих и формулисања нових „метода дејства“ у бици.

„Битке се добијају убијањем и маневром. Уколико је војсковођа већи, утолико је већи допринос маневра и утолико је потребно мање убијања. Скоро све битке које се сматрају ремек делима ратне вештине, из којих су потекли оснивање држава и слава команданата, биле су битке маневра у којима се непријатељ врло често нашао поражен помоћу неког новог средства или начина, неког необичног, неочекиваног напада или ратног лукавства. У многим таквим биткама губици победника били су врло мали.“²⁵ И поред знатних промена основних обележја оружане борбе на Западу, битка је у домену извршења остала предмет тактике, а у погледу одређивања циља у бици и припреме за битку – у домену стратегије.

У војним наукама дуго времена није нађен ваљан одговор на постојање битне специфичне разлике између битке и операције, а она је „кристално“ јасна, битка је ниво оружане борбе (сукоба), а операција је метод ангажовања снага једне од страна у сукобу. Дакле, битка је у непосредној релацији са оружаном борбом,

²⁴ Битка (енг. battle; фр. bataille; нем. schlacht; рус. битка, сраженије) је одлучан судар између „противничких стратегијских снага“, чији резултати битно или пресудно утичу на исход одређеног периода оружане борбе, њеног тока, коначног исхода, па чак и исхода рата у целини. Мид Ерл, *Творци модерне стратегије*.

²⁵ Исто.

Снимио: Д. Атлигић

односно њен нижеродни појам, а операција је нижеродни појам борбених дејстава.

Неуочавањем или пренебрегавањем постојања ове суштинске разлике у теорији ратне вештине на Истоку, операција је прихваћена као ниво оружане борбе, а оператика као нова дисциплина ратне вештине или као једна од нових војних наука. Различито теоријско одређење битке и операције у пракси није верификовано у смислу њихове искључивости или замењивости термина, односно дефиниција појмова релативно истог садржаја и обима. Битка и операција су у току Другог светског рата остале практично верификовани и познати појмови, јер су војске и јединице учествовале у биткама, припремајући и реализујући операције.

Претходно наведене промене утицале су на војну мисао на Истоку да „промовише“ операцију као „ниво оружане борбе“, који се разликује од битке. Та разлика је теоријски описана и реализована у односу на традиционално поимање битке кроз: (1) истицање немогућности „решавања рата“ кроз једну или неколико битака; (2) повећано учешће људи и технике у оружаног борби; (3) наглашавање да је од исхода „одлучујућих битака“ (главних битака) зависила „судбина рата“ у целини; (4) могућност дешавања више једновремених битака у оквиру „стратегијских операција“ или узастопних битака у оквиру исте операције; (5) различитости циљева у биткама једне операције или операцијама једне битке (наношење губитака непријатељу, промена односа снага, одржавање одређене територије, акваторије, ваздушног простора или њено заузимање и сл.); (6) простор оружаног сукоба захвата већу дубину државних територија иза „линије фронта“; (7) битке појединачно, у измењеним условима оружане борбе, не решавају исход оружане борбе нити рата и (8) кумулацијом ефеката и резултата више битака у оружаног борби постиже се коначна победа или пораз, а последње битке су „круна“ тих ефеката, па се због тога сматра да су победе у тим биткама или операцијама најважније.

Након анализе сазнања о појму операција, она се може прелиминарно дефинисати на следећи начин: *Операција је облик припреме и ангажовања снага у борбеним дејствима и неоружаним активностима, којима се, према јединственом плану, на одређеном простору и за одређено време, обједињавају и усмерава-*

ју борбена дејства јединица, борбене радње и друге активности снага система безбедности и других снага државе, ради остваривања јединственог тактичког, оперативног или стратегијског циља.

Класификација

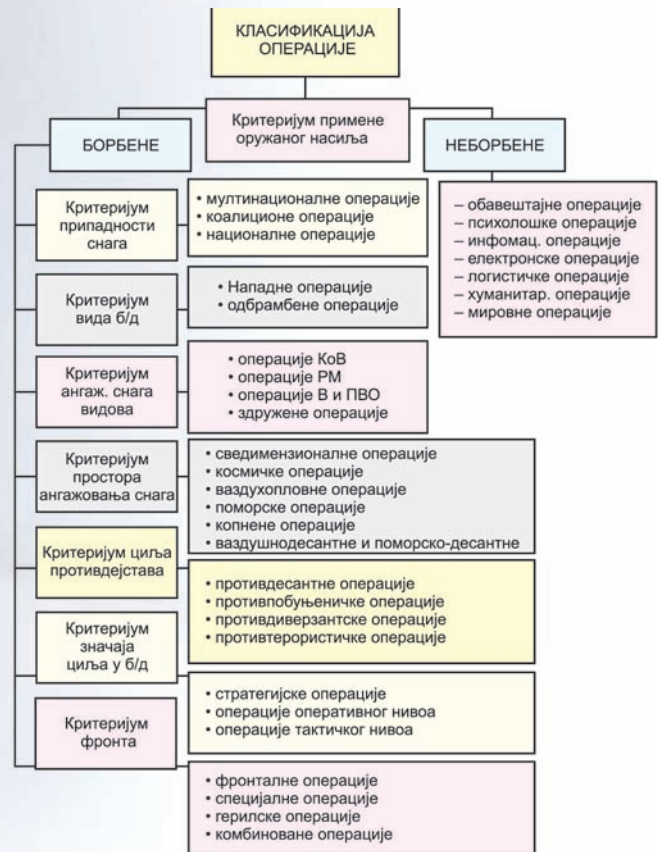
Класификацију операција аутори реализују по различитим критеријумима. Према основном критеријуму примене оружаног насиља могу се сврстати у борбене и неборбене, а у литератури се често означавају као оружане и неоружане.

Према различитим критеријумима извршена је класификација борбених операција, уз уважавање практичних разлога и теоријских сазнања релевантности критеријума. У теорији су присутни и други критеријуми, али према њима се добијају врсте операција које су подврста или специфична форма већ класификованих операција. О борбеним операцијама има више написа у литератури, па је тежиште овог чланка на опису и коментарима неборбених операција.

У неборбене операције, којима се придаје изузетан значај у САД и НАТО-у, спадају: психолошке операције, из домена тзв. неокортичког ратовања; операције изван ратног стања, из домена тзв. стратегије сукоба ниског интензитета,²⁶ и информатичке или електронске операције. Неборбене операције имају једну специфичност у односу на борбене, а то је да се планирају, припремају и изводе константно у миру и рату. Као резултат анализе сазнања опште теорије операција и савремених сазнања неборбене операције могу се сврстати у следеће категорије: обавештајне операције, психолошке операције, информационе операције, електронске операције, логистичке операције, хуманитарне операције и мировне операције.

Битно обележје свих операција јесте примена савремених технологија и све већи утицај информационих токова на ток и исход оружаних сукоба и сукоба уопште. Такав ниво значајности информација условио је и настапак и континуиран развој појма електронско ратовање у теоријској, доктринарној сфери и у пракси.

Са примереном теоријском зрелашћу и практичном оправданошћу професор Џорџ Стаинг (George Stein), шеф катедре за студије међународне безбедности (International Security Studies) на Државном универзитету у Пенсилванији, дефинисао је информациони рат јединствено, са становишта људског ума: „Информациони рат води се око начина на који људи мисле и, што је још важније, на који доносе одлуке ... у основи се ту не ради о сателитским, жич-

Шема. Класификација операција

ним линијама и рачунарима ... Била би то стратегијска грешка историјских размера ако бисмо се усредсредили само на технологију ... Не смеју се мешати борбени простор и борба“. Ако је циљ дејстава људски ум, онда се, по тој дефиницији, информациони рат може сматрати идентичним са психолошким или пропагандним ратом. „Ови ратови су карактеристично обојени са много више лажи и свирепости него формални ратови који се воде међу државама“. Вођени логиком сензационализма и потребом да се привуче публика, све чешће се дају непроверене и непотврђене информације, истргнуте из контекста, чинећи да многе вести које се емитују буду, у ствари, представе уживо.

Информациони рат јесте синтагма која није теоријски прецизно фундирана у појмовно-категоријалном апарату војних наука, али јесте у пракси уважена у потпуности. „Пустињска олуја и ваздушне операције које су јој претходиле биле су прецизно испланиране операције против јаког, али лоше вођеног противника. Тај сукоб био је прва прилика за војску САД да увежба своја тек развијена средства за плани-

²⁶ У нашој литератури се концепт Low Intensity Conflict (LIC) дословце преводи (калкирање) као „сукоб ниског интензитета“, при чему га неки називају доктрином, а неки стратегијом.

рање уз помоћ рачунара, као што је Систем за управљање снагама помоћу рачунара (Computer Assisted Force Management System - CAFMS) - сада га је заменио систем за аутоматско планирање операције на бојишту (Contingency Theatre Automated Planning System - STAPS) - који је имао улогу у координирању здружених војних акција великих размера.²⁷

Према америчким гледиштима постоји неколико различитих облика информатичког електронског ратовања (операција): (1) рато-

вање у сфери командовања и управљања²⁸, или како су га назвали – „удар против главе и врата противника“; (2) обавештајно ратовање; (3) електронско ратовање;²⁹ (4) психолошко ратовање (информација у функцији промене свести човека); (5) „хакерско“ ратовање („упад у информационални систем противника“); (6) економско информативно ратовање (блокирање и усмеравање информација ради економске доминације); (7) „сајбер“ ратовање.

Мултинационалне војне операције подразумевају заједничко деловање, садејство и сарадњу војних снага различитих држава ради остварења заједничког циља. У савременој пракси изводе се са и без мандата УН.

Сведимензионалне операције (Full Dimension Operations – FDO) полазе са становишта да је рат тотални сукоб. У том смислу, војни теоретичари на Западу развијали су синтагму ФДО, која означава начин припремања и ангажовања потенцијала државе у сукобу. Такав доктринарни приступ практично је проверен у локалним ратовима последње деценије двадесетог века, посебно у „Пустињској олуји“ и агресији НАТО-а на СР Југославију. У званичним војним документима, посебно ФМ 100-5, сведимензионалност операција огледа се у технолошком и организационом смислу кроз

²⁷ Види шире, *исто*.

²⁸ Тако је председник Грузије, господин Едуард Шеварнадзе, с правом изјавио: „Испуњавајући страхом милионе људи сликама општег насиља, диктатура четврте силе, диктатура телевизијског екрана подстиче нас да доносимо хуманитарне одлуке а да избегавамо политичке“. Ворен П. Стробел: „Утицај медија на спољну политику у доба модерне комуникације“, *Информативни билтен превода*, бр. 2/2001.

²⁹ То ће бити јединствен вишефункционални систем или систем система, који оптимизује дејство снага употребом усавршених технологија. У њега ће, такође, моћи да се уграђују будућа достигнућа. Кључ његовог успеха јесте способност да користи достигнућа у области дистрибуције и ефикасне употребе информација. Командант ових снага постигаће доминантност на бојишту путем умрежених сензора и оруђа, а имаће и способност да нагомила и комбинује снаге ради постизања тактичке доминантности.

Снимио: Д. Атлагић

Снимио: З. Миловановић

„пројектовање силе“. Укључује скоро све врсте оружаних и неоружаних операција.

Сведимензионалним операцијама се ангажују државне институције и невладине организације кроз борбене и неборбене операције, при чему се неборбеним даје примат и настоји решити сукоб без извођења борбених операција. Сведимензионалност операција, дакле, неопходно је посматрати кроз неколико сегмената

(аспеката) усмерених ка истом циљу: (1) истовремене координиране борбене и неборбене (оружане и неоружане) операције; (2) дејства из свих просторних димензија (копно, море, ваздушни простор и космос); (3) непрекидност – у миру и рату. Значајна карактеристика сведимензионалних операција је придобијање подршке међународне јавности за деловање, првенствено код оружаних операција, јер се код неоружаних операција не тражи сагласност међународних институција нити јавности. Сведимензионалне операције реализују се у концепту управљања кризама, који има јасно дефинисане процедуре током припреме и извођења.

Закључак

Развој, појам и класификацију операције, у домену теорије и праксе, могуће је сагледати, анализирати и истраживати путем: (1) метода „припреме, организовања и извођења операција“; (2) промена састава, бројности, оружја и опреме јединица оперативног нивоа; (3) развоја производње за потребе логистике снага у операцијама; (4) противречности између новог оружја и његове употребе у оружаном борби, као и старих метода припреме и извођења операција и (5) утицаја војне мисли на промене у начину припреме, организовања и извођења операција.

На основу анализе чињеница из историје војних наука запажа се да нови садржаји операција, карактеристике и обележја нису настали случајно, него је тај процес условљен одређеним правилностима и закономерностима. Питање је само колико је теоријска мисао у области оператике у могућности да открије те правилности и да објасни узроке њиховог дешавања, а самим тим и да предвиди тенденције у будућности.

Операцијама је припремано и реализовано учешће сукобљених војски и јединица у ратовима и оружаним сукобима, с тим да су операције и сам процес сукобљавања снага попримали нова обележја и садржаје. Те новине настале су као последица: (1) промена у стратегијама и доктринама; (2) увођења нових врста оружја и опреме; (3) промена у методама припреме и ангажовања јединица у борбеним дејствима; (4) промена у организацији војски и јединица и професионализације војски и мултидимензионалности сукобљавања војних снага.

Са променом чинилаца операција намеће се потреба за неопходношћу истраживања кључних садржаја и проблема операција, како би се превредновала досадашња сазнања о том појму, а самим тим и редефинисали доктринарни искази који се односе на садржај и обим појма операције. Такође, било би оправдано да се на основу тих нових сазнања о операцији редефинише појам боја, битке и кампање. У овом чланку само је учињен покушај да се кроз анализу сазнања о настанку, развоју и појму операције понуде решења тих проблема кроз дефиницију операције и класификацију тог појма.

Физиономија савременог рата и оружане борбе знатно је промењена у односу на теорију о операцијама, тако да се са великом поузданошћу може тврдити да је у многим садржајима пракса непосредно утицала на промене у доктринарним исказима, а затим на теорију оператике. Као што се десило са теоријом стратегије, тако је и теорија оператике, првенствено њен део који се односи на операције, превазишла искључиво војне оквире, јер се у припреми, организовању и извођењу борбених операција ангажују многи подсистеми државе, владе и невладине организације и агенције од чије успешности ангажовања зависи успешност и могућност остварења дефинисаних циљева у оружаним операцијама. Такво стање у савременој пракси операција условљава преиспитивање организације, командовања снагама и начина припреме и извођења неборбених операција које имају директан утицај на ефикасност дејства својих и непријатељевих снага. То се, првенствено, односи на обавештајне, психолошке и информационе операције, јер је неопходно ускладити ангажовање различитих подсистема државе и невладиних организација у функцији достизања јединственог циља.

На основу нових сазнања редефинисан је појам операције и реализована класификација операција на основу критеријума који су релевантни за теоријски и примењени аспект оператике. Класификација није реализована на начин који ће универзално уважити доктринарне потребе било где у свету, него су уваже-

ни критеријуми који доминантно подржавају теоријске и практичне потребе наше државе. Велики број појмова у класификацијском низу, због обима чланка, није било могуће дефинисати и понудити довољно поуздану аргументацију за њихово уврштавање у класификацијски низ. Због тога су дефинисани само они појмови који су релативно нови и који се интензивно примењују у новијој литератури из теорије операција.

Презентована анализа није формалног карактера; напротив, она индиректно може имати значајне импликације на доктринарне и организационе промене свих подсистема државе који су на било који начин укључени у планирање, припрему и извођење различитих врста операција.

Литература

1. Информативни билтен превода, Београд 1998–2000.
2. Информативни билтен превода, бр. 2, 2001.
3. Група аутора: *О совјетској војној науци*, ВИЗ, Београд, 1966.
4. Јежи, В.: *Социологија војске*, ВИНЦ, Београд, 1987.
5. Ковач, М.: „Ратна вештина – наука и вештина“, *Војно дело*, бр. 3, 1996.
6. Ковач, М., Форца, Б.: *Историја ратне вештине (период 1920–2000)*, ВИЗ, Београд, 2000.
7. Харт, Лидел: „Револуција ратовања“, *Војно дело*, Београд, 1957.
8. Харт, Лидел: *Модерни рат*, Београд, 1937.
9. Марчек, Ј., Ковач, М.: „Научна утемељеност система војних наука“, *Војно дело*, бр. 1, 1997.
10. Марковић, М.: *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981.
11. Меринг, Ф.: „Огледи из историје ратне вештине“, *Војно дело*, Београд, 1955.
12. Милошевић, Н.: *Метод и методологија ратне вештине*, ЦВВШ, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 1990.
13. Мид, Е.: *Творци модерне стратегије*, ВИЗ, Београд, 1953.
14. Мосор, С.: *Оператика*, ВИЗ, Београд, 1962.
15. Нејгел, Е.: *Структура науке*, Нолит, Београд, 1974.
16. Нинковић, Ј.: *Теоријске основе оператике*, ВИЗ, Београд, 1985.
17. Нишић, С.: „Ратна вештина од заната до науке“, *Савремени проблеми ратне вештине*, бр. 23, 1991.
18. Новаковић, С.: *Хипотеза и сазнање*, Нолит, Београд, 1984.
19. Павловић, Б.: *Расправа о филозофским основама науке*, Нолит, Београд, 1983.
20. Печулић, М., Милић, В.: „Методологија друштвених наука“, *Службени лист СФРЈ*, Београд, 1991.
21. Ристић, Ж.: *О истраживању, методу и знању*, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1995.
22. Семјонов, В.А.: *Развој совјетске оперативне вештине* (преводи), ВИЗ, Београд, 1965.